De Commanderie van Sint Jan werd in 1196 door Allard, burggraaf van Nijmegen, en zijn gemalin Uda als hospitium en klooster aan de Ridders van Sint Jan geschonken. Het gebouw heeft in de loop der eeuwen heel wat door oorlogsgeweld te lijden gehad, laatstelijk nog tijdens de oorlogshandelingen in 1944, zoals duidelijk blijkt uit bovenstaande foto.

Op zoek naar het onverantwoorde

DE COMMANDERIE VAN SINT JAN TE NIJMEGEN

DOOR HENK BROUWERS

Er is deining in Nijmegen. Wat dreigt er te gebeuren? Dat een der oudste gebouwen van deze stad, de Commanderie van Sint Jan, daterend uit de twaalfde eeuw en sedert enkele jaren bekend als stadswijnhuis en cultureel centrum, wellicht eerstdaags zal moeten verdwijnen om ruimte te scheppen voor enkele „ongerichte bouwblokken" van moderne allure. Zo wil het althans het reconstructieplan De Vijf Heuvelen, dat de sanering en wederopbouw behelst van de „hoge" stad, zonder dat daarin de noodzakelijkheid van een dergelijke afbraak duidelijk is omschreven of aangetoond. Geen wonder, dat talloze prominente figuren in en buiten Nijmegen het teloor laten gaan van een unieke gelegenheid als de Commanderie van Sint Jan, die een zó eigen sfeer en charme bezit dat zij ook bij vele vreemdelingen een goede faam geniet, ernstig zouden betreuren. Zij hebben hun instemming betuigd met het streven van de tegenwoordige eigenaar der Commanderie om dit historische gebouw, dat zowel stedebouwkundig als functioneel ook na de tenuitvoerlegging van het genoemde reconstructieplan harmonisch juist in zijn omgeving past, voor Nijmegen te behouden. En terwijl men wacht op wat de vroede vaderen der gemeente omtrent haar toekomstig lot zullen beslissen, rijzen steeds meer stemmen op, die gewagen, dat een verdwijning van de Commanderie een onherstelbaar verlies zou betekenen, haar behoud daarentegen een daad van algemeen belang. Zulk een getuigenis is ook het bijgaande artikel van een man met fantasie, verzot op wijn en luim, maar in wiens schertsende toon men zijn ernstige bezorgdheid kan beluisteren om wat er met het stadswijnhuis te gebeuren staat.

De Redactie

Een paar weken geleden zat ik in Nijmegen aan cultuur te doen. Ik verveelde me stierlijk. Niet vanwege de cultuur, maar omdat ik er eens uit wou. Ergens in het wilde weg zo maar plezier hebben, artistiek onverantwoord. De natuur was echter ongenietbaar vanwege het regenseizoen, dat bij ons de zomer voorstelt. Wanneer er niets anders op zit, dan de stad maar in: allicht valt daar iets te beleven. Dat dacht ik. Ik kwam helaas bedrogen uit: er viel niets te beleven. De enige sensatie, die ik onderging,

1958

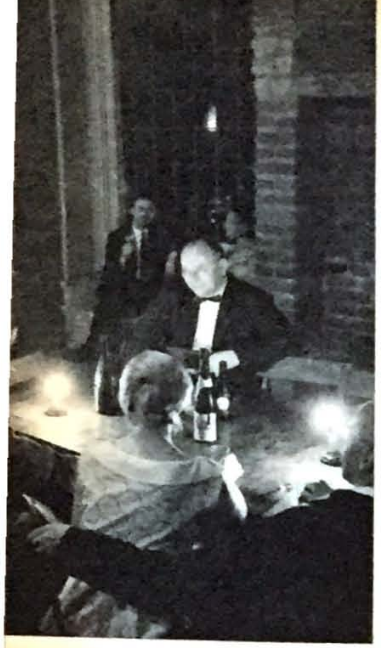

De eigenaar van de Commanderie van Sint Jan, de heer J. Th. van Weel, is een uitstekend gastheer, die zich op hartelijke wijze met zijn gasten weet bezig te houden. Wij zien hem hier in gesprek met Engelse bezoekers.

hoorde in de categorie van het nette thuis. Daar was ik echter niet voor gekomen, niet voor het rechttoe rechtaan, niet voor het van bouwkundig standpunt uit verantwoorde. Gelijk gezegd, ik was op zoek naar het onverantwoorde. Niemand kon me van dat idee afbrengen, alleen natuurlijk Nijmegen zelf. Nu, die brave stad was daar aardig mee bezig, alsof zij er lol in had elke verwachting in de kiem te smoren.

Edoch, wat zag mijn spiedend oog? Waarachtig iets van niet opgeruimde ruines. Tenminste, dat leek zo. Ze noemen het daar het Valkhof; het had iets met Karel de Grote te maken. Jammer, dat ook hier weer een droom verstoord moest worden, want de deskundigen schijnen nu uitgemaakt te hebben, dat onze Karel nooit in Nijmegen geweest is. Misschien gaan ze nog bewijzen, dat hij helemaal niet bestaan heeft. Wie weet het! Ik niet, ik ben onverantwoord. Nee, toch niet helemaal, want ik ben op de paden op m'n tenen gaan lopen van louter respect voor de nettigheid. Hemeltjelief! ik heb nooit zo'n opgeharkte boel gezien als daar. Gelukkig dat er nog iets stond, dat er niet thuis scheen te horen. Dat bleek echter helemaal gerestaureerd en een kip zou kunnen zien, dat dat oudheidkundig volkomen verantwoord was geschied. Je kon er wel niet in. Hoefde ook niet, want er scheen daarbinnen niets te zien te zijn. Je mocht alleen aan de buitenkant kijken,naar een volslagen dood gevalletje.

Ik kreeg er genoeg van en holderdebolderde naar beneden, tot ik tot mijn onuitsprekelijke verbazing op een soort boulevard terechtkwam. Natuurlijk begon die akelige fantasie van mij weer te spoken. Nou begint het, dacht ik. De enige verrassing was, dat er niets te beleven viel. Een stelletje nette boompjes in wording. En verder geen mens te bekennen. Hoog was het daar wel, dat moet ik zeggen. Als je naar beneden keek, kon je niet nalaten eerbiedig te fluisteren: Kolossaal! Wat een muur! Maar waartoe diende dat allemaal? Ik kon nergens een verantwoording vinden. Nu achteraf denk ik toch, dat ze zelfs in Nijmegen leuk hebben willen zijn. Enfin, dat ze je uiteindelijk een verrassing hebben willen bezorgen. De boulevard bleek nergens voor te dienen; hij liep dood. Je kon op een gegeven moment alleen nog maar naar beneden tippelen. De auto's zullen gek zijn. Lollig om een hele boulevard aan te leggen, die je „het groene balkon" noemt (aardig gevonden, die Nijmegenaren toch!), alleen om de mensen te verrassen door het nietszeggende. Dat is ook geen kleinigheid.

Kort en goed, ik ben weggehold, de Burchtstraat in. Voordat ik het wist, stond ik voor het stadhuis. De goede geesten van de onverantwoorde mens waren Nijmegen dan toch genadig geweest. Er was iets blijven staan. Of liever: het was weer zorgvuldig opgebouwd en het had zijn eigen, levende functie behouden. Ik voelde met de zekerheid van een fantast, dat ik nog meer zou beleven. Ik kwam niet bedrogen uit." U kunt het zelf gaan zien, in ieder geval voorlopig nog. Doet dat: het Waaggebouw, de Sint Steven, de Latijnse School, de Kerkboog. Wanneer u daar ronddwaalt, dan gaat Nijmegen spreken. Het heeft een eigen gezicht, waarin de trekken van het verleden gegroefd zijn. Evenals ik zult u ergens bij de Grote Straat, liefst door een of ander gas heen dwalend, blijven zoeken naar de binding met het verleden. In 's hemelsnaam geen losse resten, maar een stadsdeel dat iets zegt. Eindelijk! Een vervallen geheel, het moet toegegeven worden. Er is echter nog wat van te maken. Aldus dacht ik, tot ik ineens op de Korenmarkt, de Franse Plaats, terechtkwam. Wonderlijk dat dit nog bestaat in die stilte en intimiteit, ergens achter de Waag, vlak bij alles, wat stedebouwkundig verantwoord is. U zult direct opmerken, dat lang niet alles er waardevol is. De lust tot opruimen kan ook daar naar hartelust bevredigd worden. Niet echter aan de „Commanderie van Sint Jan", het stadswijnhuis. Daar moeten ze van afblijven, anders bega ik een moord. . .

Ik moet bekennen, dat ik er veel wijn gedronken heb, tot tamelijk laat in de nacht, overigens binnen de wettelijke grenzen. Ik ben 's avonds

Het inwendige van de Commanderie is geheel verlicht door het schijnsel van kaarsen, die het een intieme sfeer verlenen. Om deze opname van de „grote zaal" te kunnen maken was de fotograaf genoodzaakt flitslicht te gebruiken. Op de voorgrond links zit de tegenwoordige eigenaar, die de restauratie van het gebouw geheel uit eigen middelen heeft bekostigd.

In de Commanderie vindt men knusse gaanderijtjes, waar het plezierig is te toeven. Men kan er alleen plaats nemen op kleine krukjes en rechtop gaan is er onmogelijk. Maar in ruil voor dit ongemak geniet men er van een aparte sfeer, die men elders vergeefs zal zoeken.

teruggekomen, vergezeld van een paar knapen, die in een keurige eetgelegenheid het gewone recept met me naar binnen hadden gekregen en nu niet meer wisten, wat ze zouden doen. *Ik* wist het, *ik* had het geheim van Nijmegen ontdekt, de Commanderie. Dáár was leven! Uit het voorafgaande zal gebleken zijn, dat wij werden toegelaten. Wij zijn vanwege onze aanvaardbare gezichten door de exploitant van het bedrijf zelf, de heer van Weel, begroet. Zo zijn we dan door nauwe gangen, trappetje op, trappetje af, begeleid door het schijnsel van kaarsen aan de voet van een ronde toren, die nog uit de dertiende eeuw schijnt te stammen, terechtgekomen. Ik geloof, dat ze me ook nog in een voormalige folterkamer met afschuwelijke haken in de dikke wanden hebben binnengeleid. Ik weet het niet precies meer. Ik herinner me alleen nog, dat de heer van Weel me z'n restauratiewerk heeft laten zien. Hij is bezig met het opbouwen van een intiem openluchttheater met als achtergrond de fragmenten van de oude kerk; hij is bezig met van alles en nog wat. En hij kan er niet over uitgepraat raken. Ook niet over het wonderlijke uitzicht. Hij heeft gelijk, de goede man. Ik ben het helemaal met hem eens, maar ik zit voortreffelijke wijn te drinken met de gezelligste mensen, die men zich kan voorstellen. Ik heb zin om te leuteren. Iedereen heeft daar zin in. Wij drinken op het heil van het „particulier initiatief", dat nieuw leven heeft gegeven aan het dode. Dat kan alleen de mens, de mens met de speelse geest, niet de bureaucraat, niet de man zonder fantasie en zonder gevoel voor romantiek. Wij leuteren maar. Het is onmogelijk om in de Commanderie verantwoord te redeneren. Het enige, dat wij zeker weten, is dat hier de gezellige mensen van Nijmegen zitten.

Het kan ons niets schelen of wij in een oudheidkundig verantwoorde situatie zitten. Wij voelen alleen, dat wij op een of andere manier „historisch" zitten, gemakkelijk-ongemakkelijk, in de intimiteit der beslotenheid, in het weg zijn van het burgerlijk-zakelijke, in contact met iemand, die gastheer is. En dan die mensen! Verrukkelijke lui, professoren, industriëlen, artiesten, studenten, journalisten, officieren. De „baan" is van hen afgegleden en er is waarachtig nog wat over ook. Het zijn mensen, die er zonder hun baan ook nog zijn.

„In somma, het is den Grafhof van twisten ende van zorgen." En daarom leuteren wij maar. Ik als vreemdeling krijg van alles te horen. Nijmegen is door een bouwroes bevangen; alles moet nieuw zijn, spiksplinternieuw. Wij gooien alles tegen de vlakte. Het ene plan na het andere zal Nijmegen zo saai als de dood maken, maar het zal potdorie schoon zijn, rechtlijnig en precies uitgekiend. Als hier de hele boel tegen de grond ligt en wij het volgezet hebben met flats (wat een geniale vondst!), dan beginnen wij aan de Van Welderenstraat, de Ziekerstraat en bijbehorende Walstraten, dan komt de Molenstraat aan de beurt, de nieuwe kerk incluis. Tegen de vlakte gaat het. Alles op z'n beurt. Wij brengen het zo ver, dat niemand ooit zal kunnen zeggen, wat Nijmegen is. Karakteristiek zal alleen het feit zijn, dat het geen gelaat heeft. Een verantwoorde, gelaatloze stad. Eenvoudig omdat het tikkeltje fantasie ontbrak, waardoor nieuw en oud verbonden kunnen worden. Voor ons wordt gezorgd door deskundigen op elk gebied. Niemand heeft het recht op een eigen idee. Stel je voor: een eigen idee! Een idee, dat plannen doorkruist! Hoe bestaat het?

Dat is natuurlijk allemaal geklets. Wij zijn door een verrukkelijke bourgogne overmand, wij zijn door de sfeer beneveld, wij geloven waarachtig nog, dat wij ons eigen plezier mogen hebben zonder de stedebouwkundige dienst te raadplegen. Wij praten over vrijheid en van die onzin meer. In ons achterhoofd weten wij nog wel, dat men zich aan ons gebazel niet zal storen, maar wij hebben er nu eenmaal zin in om een avond met het verleden te spreken en gelukkig te zijn. Dat komt van de wijn, vanzelfsprekend; in de wijn is echter de waarheid.

Nu ik dit alles neergeschreven heb, ontdek ik met schrik en ontzetting, dat ik in de tegenwoordige tijd ben overgegaan. Het spijt me. Iedere lezer zal begrijpen, dat ik dit betreur. Maar wat kan ik eraan doen? Alles van Nijmegen was werkelijk voorbij, laten wij zeggen een afgedane zaak. Niet de Commanderie van Sint Jan en alles wat daaromheen gegroepeerd is. Dat is nog heden, omdat het een levend verleden is.

Men wil dat gaan afbreken, men wil geen band met het verleden, hoogstens enige curieuze losse resten van dode dingen, die in een museum thuishoren. Die dingen zijn natuurlijk oudheidkundig verantwoord. Wij hebben knappe koppen genoeg, die dat allemaal precies uitkienen. Dat het dood is, geeft niets. Het enige, dat van belang is, is dat er in oudheidkundig opzicht geen vuiltje aan de lucht is.

Wij zeggen: Wee de stad, die gepland wordt zonder fantasie. Nijmegen leeft nog rond en in de Commanderie. De fantasie kan haar nog redden.

Leve de wijn! Leve de wijn van de Commanderie van Sint Jan!

met RUTON geen pluis meer in huis!

RUTON RX

- Lange levensduur
- Oersterke motor
- Enorme zuigkracht
- Diepte-zuiging
- Metalen hulpstukken (draaibaar)

Compleet met 10 hulpstukken F. 145.-

RUTON HANDY

De hand-steel-slede stofzuiger voor de moderne huisvrouw in een moderne woning.

- Vele mogelijkheden en direct klaar voor gebruik.
- Gemakkelijk en licht hanteerbaar.
- Oersterke motor.
- Enorm degelijke hulpstukken.

Compleet met 7 hulpstukken F. 129.-

sledeset F. 16.-

boenblok F. 19.75

Goedgekeurd door de Nederlandse Vereniging van Huisvrouwen en de KEMA.

Journaal

EISENHOWER ONTVOUWT ZIJN PLAN VOOR HET MIDDEN-OOSTEN

Bij de opening van het debat in de Uno-assemblee over het Midden-Oosten heeft president Eisenhower persoonlijk zijn plan voor de Arabische wereld uiteengezet. Het omvat een economisch ontwikkelingsprogramma ter verhoging van de levensstandaard in het Midden-Oosten met steun van andere landen, de vorming van een internationale politiemacht van de Verenigde Naties, maatregelen van de Uno voor het handhaven van de orde in Jordanië en voor de regeling van de Libanese kwestie, beteugeling van de buitenlandse pogingen een burgeroorlog te ontketenen en maatregelen om de bewapeningswedloop in de Arabische landen te beëindigen. Zelfs de Russische minister van buitenlandse zaken, Gromyko, had enige waarderende woorden voor het plan van de Amerikaanse president.

MARINEMAN TEKENT BIJ ONDER DE NOORDPOOL

De Amerikaanse matroos-elektricien eerste klasse, James R. Scordelet, een van de honderdzestien bemanningsleden van de *Nautilus*, heeft historie gemaakt, toen hij met de atoomduikboot onder de noordpool doorvoer. Hij zou de marine zo gauw mogelijk de rug toekeren, had hij altijd beweerd, maar uit louter trots over de prestatie van zijn *Nautilus* verlengde hij onder de noordpool zijn zesjarige verbintenis. Hij werd daardoor de eerste zeeman ter wereld, die op of liever, onder de noordpool een contract heeft getekend. Zijn ouders, op hun beurt weer trots op hun James, wilden graag met zijn beeltenis voor de fotograaf poseren.

BLOEMENHULDE VAN MANCHESTER UNITED

De mannen van Manchester United, het Engelse voetbalteam, dat in het begin van dit jaar bij een vliegramp te München acht van zijn spelers en enkele officials verloor, zijn onder leiding van Matt Busby en met zeven overlevenden van het ongeluk in hun midden naar de Beierse stad gereisd om er, uit dankbaarheid jegens de vele Münchenaren die hen in hun nood hebben bijgestaan, een voetbalwedstrijd te spelen. Zuster Alkmunde van het Münchener ziekenhuis, waarin de gewonde voetballers na het ongeluk werden verpleegd, neemt lachend de bloemenhulde in ontvangst, die drie United-spelers, haar oud-patiënten Ken Morgans, Albert Scanlon en Dennis Viollet (van links naar rechts), haar brengen.

GROOTSTE RAMP IN DE K.L.M.-GESCHIEDENIS

Nederland rouwde en heel de wereld leefde vol deernis mee, toen na uren van onzekerheid en spanning definitief bekend werd, dat een paar honderd kilometer uit de westkust van Ierland negenennegentig mensenlevens verloren waren gegaan bij de grootste vliegtuigramp die de K.L.M. tot nu toe heeft getroffen. Drieëntachtig volwassen passagiers, acht kinderen en acht bemanningsleden zijn omgekomen, toen de Superconstellation *Hugo de Groot*, kort nadat het toestel van het vliegveld Shannon was opgestegen, in de Atlantische Oceaan stortte. Het verschrikkelijke ongeluk heeft zich in een ogenblik voltrokken; voordat de machine op het water in stukken brak, moeten de inzittenden reeds dood zijn geweest. Dat is komen vast te staan uit een onderzoek van de geborgen slachtoffers en de wrakstukken van het vliegtuig. De *Hugo de Groot*, die eerst kortgeleden aan de K.L.M. was afgeleverd, was met gezagvoerder Fekko Roelofs op weg van Amsterdam naar New York. Onder de omgekomenen waren twintig Nederlanders; zij waren alle onder de veertig jaar.